

Konflikter i samband med friluftsliv i natur- och kulturlandskap

Conflicts in connection with outdoor recreation in nature and cultural landscape

Anna-Sara Reinisch

Konflikter i samband med friluftsliv i natur- och kulturlandskap

Conflicts in connection with outdoor recreation in nature and cultural landscape

Anna-Sara Reinisch

Handledare: Anna Peterson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Åsa Klintborg Ahlklo, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Självständigt Arbete i Landskapsarkitektur

Kursansvarig inst.: Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Kurskod: EX0845

Ämne: Landskapsarkitektur

Program: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2020

Omslagsbild: Anna-Sara Reinisch

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: allemansrätt, friluftsliv, hållbar utveckling, konflikter, natur- och kulturlandskap, planering

Sammanfattning

Friluftsliv innebär olika aktiviteter ute i naturen som till exempel ridning, cykling, vandring, löpning, jakt eller att plocka bär och svamp. Ibland uppstår det konflikter i samband med friluftsliv. Det är i situationer där människor och naturen ska samspela om ett område eller där olika intressegrupper vill nyttja samma plats.

Resultatet från insamlat material är att konflikter kan uppstå när markägare inte blir involverade i planeringen i ett tidigt skede, när olika intressegrupper använder samma led, när det finns olika önskemål på upplevelser, när olika människor stöter på varandra, när natur- och kulturområden utsätts för ett oönskat slitage, när allemansrätten överutnyttjas eller inte följs, när det blir tvister om pengar, när det finns en brist av förståelse och respekt för varandra samt när stigar ligger på fel plats.

Slutsatsen är att planerare kan designa, planera och sköta landskapet hållbart genom att se problematik från ett bredare perspektiv men även genom att skapa en bättre förståelse för vad målgrupper önskar och förväntar sig. Att planera hållbart, att involvera markägare i ett tidigt skede och att ta hjälp av olika kompetenser kan minska konflikter i framtiden och leda till en balans mellan människor och natur. Balansen kan även upprätthållas genom att jobba med de globala målen, samla in data över området och bygga hållbart. Genom att sätta sig in i ämnet, kommunicera och samarbete kan planeringen ske mer hållbart, en balans kan skapas mellan människa och naturen och resurser kan lämnas till nästa generations behov.

Nyckelord: allemansrätt, friluftsliv, hållbar utveckling, konflikter, natur- och kulturlandskap, planering

Abstract

Outdoor recreation involves various activities out in nature as riding, cycling, hiking, running, hunting or picking berries and mushrooms. Sometimes conflicts arise in connection with outdoor recreation. It is in situations where people and nature must interact within an area or where different interest groups want to use the same place.

The result from collected material is that conflicts can arise when landowners do not get involved in planning at an early stage, when different interest groups use the same trail, when there are different expectation, when different people meet, when nature and cultural landscape wear off unwanted, when the right of public access is overused or not followed, when there are conflicts about money, when there is a lack of understanding and respect for each other and when trails are placed wrong.

The conclusion is that planners can design, plan and manage the landscape sustainably by seeing problems from a broader perspective, but also by creating a better understanding of what the target groups wish and expect. Planning sustainably, involving landowners at an early stage and using various skills can reduce conflicts in the future and lead to a balance between people and nature. The balance can also be maintained by working with the global Sustainable Development Goals, collecting data of the area and building sustainably. By becoming familiar with the subject, communicating and collaborating, planning can be more sustainable and resources can be provided to the next generation's needs.

Keywords: conflicts, nature and cultural landscape, outdoor recreation, planning, right of public access, sustainable development

Innehållsförteckning

Sammanfattning

Abstract

Inledning	7
Bakgrund.....	7
Frågeställningar	8
Mål och syfte.....	8
Material och metod	9
Resultat	11
Global hållbarhet.....	11
Sveriges riktlinjer	12
Friluftsliv	15
Allemansrätten	16
Konflikter i samband med friluftsliv	17
Egen empiri.....	19
Egen observation längs Skåneleden.....	19
Intervju Lantbrukarnas Riksförbund	22
Intervju Skånsk MTB Utveckling samt delägare av Högestad & Christinehof	
Förvaltnings AB	24
Intervju Österlen Spring Trail.....	27
Intervju Fortifikationsverket	30
Planering för balans mellan natur och människor	30
Diskussion	34
Varför uppstår det konflikter i samband med friluftsliv?.....	35
Hur skapas en balans mellan människor och natur?	36
Ekologisk hållbarhet	37
Social hållbarhet.....	38
Ekonomisk hållbarhet	39
Källkritik intervjuerna	40
Slutsats	41

Metoddiskussion och framtida forskning.....	42
Publicerat material	43
Muntlig kommunikation	47
Figurförteckning	47

Inledning

Bakgrund

Friluftslivet är en del i den svenska kulturen. Naturvårdverkets definition av friluftsliv utgår från förordningen Svensk författningssamling (SFS) 2010:2008: och lyder ”friluftsliv är en vistelse utomhus i natur- och kulturlandskap¹ för välbefinnande och naturupplevelse utan krav på tävling” (Naturvårdsverket, 2020c). I *Vad är friluftsliv?* nämns att friluftsliv innebär ett möte mellan naturen och människor som leder till en god hälsa, en ökad kunskapen om naturen, olika upplevelser i naturen samt bidrar till jobbtillfällen (Naturvårdsverket, 2020c).

En förutsättning för att utöva friluftsliv är tillgång på natur. Allemansrätten innebär enligt Svenskt Friluftsliv² rätten till att vistas på mark- och vattenområden som tillhör någon annan. Allemansrätten är något unikt för Sverige, Finland, Norge och Skottland. Allemansrätten kan sammanfattas med att inte störa och inte förstöra (Svenskt Friluftsliv, u.å.a).

I forskningsrapporten *Friluftsliv i förändring* från Naturvårdsverket rapporterar Fredman, Stenseke, Sandell och Mossing om att friluftsliv inte har samma betydelse för alla människor. För några personer kan det handla om att ströva i skog och mark medan det för andra personer kan handla om att promenera med hunden, vandra i fjällen, cykla, jogga, åka skidor med mera (Fredman et al., 2013, s. 37).

I några fall uppstår konflikter i samband med friluftsliv. Det gäller i vissa situationer där människor och naturen ska samspela om ett område eller när olika intressegrupper vill använda samma plats. I *Friluftsliv i förändring* tar forskare upp att det finns motstridigheter mellan natur och kultur, mellan det vilda och det urbana och mellan stad och land. Inom naturvården finns det två typer av traditioner. Den

¹ Kulturlandskap är ”ett landskap som mer eller mindre starkt omvandlats av människans aktivitet” (Nationalencyklopedin, u.å.g). Ett naturlandskap är en ”term som i sin strikt teoretiska bemärkelse avser ett av människan opåverkat landskap” (Nationalencyklopedin, u.å.i).

² Svenskt Friluftsliv är en företrädare för de ”ideella friluftorganisationerna i Sverige och är talesperson gentemot regeringen, riksdag och myndigheter” (Svenskt Friluftsliv, u.å.b).

ena handlar om att skydda områden och arter från människor och den andra handlar om att människorna ska ha en nära kontakt med naturen för att bli inspirerade och engagerade inom naturvården (Fredman et al., 2013, s. 229). Enligt Svenskt Friluftsliv kan konflikter även uppstå när entreprenörer tjänar pengar på andra markägares tomter. Det gäller konflikter som uppstår vid till exempel kommersiell bärplockningen, ridanläggningar som överutnyttjar en annan markägares mark och kanotturer som arrangeras på andras vattenområden (Svenskt friluftsliv, 2016).

I *Naturreservat – vanlig och stark skyddsform* nämns att problem kan uppstå när en plats får många besökare på grund av sina höga naturvärden. I natur- och kulturlandskapet som finns kvar ökar trycket av besökare vilket missgynnar den biologiska mångfalden, arter störs och området utsätts för oönskat slitage genom till exempel kompaktering och erosion (Naturvårdsverket, 2020b). I broschyren *Svenskt naturskydd 100 år* nämns att bevarandet av natur- och kulturlandskap är en förutsättning för att det ska finnas tillgång på ren luft, rent vatten och oförstörd natur. Djur, växter och människor behöver tillgång till miljöer med stora naturvärden och natur måste bevaras för att ekosystem ska fungera (Höjer et al., 2009, s. 6).

Jag vill undersöka vilka metoder planerare kan använda sig av i sin planering av natur- och kulturlandskap för att skapa en balans mellan vistelsen och bevarandet av naturen och undersöka hur detta kan genomföras ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart.

Frågeställningar

- Varför uppstår det konflikter mellan människor och natur i samband med friluftsliv?
- Hur kan friluftsliv i ett natur- och kulturlandskap planeras för att skapa en balans mellan natur och människor?

Mål och syfte

Målet är att jämföra olika metoder som finns och som planerare kan använda sig av vid planering av områden för friluftsliv för att undvika konflikter mellan människor, natur och olika intressegrupper samt för att skapa en balans mellan natur och människor. Syftet är att undersöka och diskutera hur friluftslivet kan bli mer ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart.

Material och metod

Frågeställningarna besvarades genom litteraturstudier av vetenskapliga artiklar, litteraturstudier av rekommendationer och vägledningar från olika myndigheter, litteraturstudier av faktaböcker och uppslagsverk, egna observationer samt genom intervjuer av olika personer.

Genom litteraturstudien togs material fram enligt metoder i *Forskningsmetodernas grunder* (Davidson, 2019, s. 87–90). Intervjufrågorna togs fram utefter vad som framgick av litteraturstudierna. I diskussionen har fakta, intervjuer och egna observationer jämförts med varandra. Jämförelse av resultatet har varvats med egna kommentarer och tolkningar (Davidson, 2019, s. 152).

För att få en uppfattning om hur friluftsliv genomförs rent praktiskt gjordes en egen deltagarobservation (Davidson, 2019, s. 125). Observationen genomfördes under en vandring på Skåneleden mellan Hallamölla vattenfall och Kivik den 10:e april 2020. Det var en dold observation då ingen visste om att jag observerade människorna och naturen (Davidson, 2019, s. 125). Under vandringen följde jag de orangea markeringarna som visade Skåneleden. Jag fotograferade och observerade vilka människor som rörde sig i området, hur leden såg ut, hur naturen upplevdes runt leden och hur skyltningen var. Det var en ostrukturerad observation eftersom det enligt metoden leder till att jag kan undersöka mina spontana reaktioner under vandringen (Davidson, 2019, s. 124). Efter vandringen skrev jag ner mina tankar. Mina observationer av vandringen jämfördes med Vaida Dzemedzionaite och Janis Ruks som är två studenter vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) i Alnarp och som jag hade rekommenderat vandringen för. De genomförde vandringen en vecka efter att jag hade genomfört min vandring.

Intervjuerna gjordes för att få olika perspektiv på konflikter i samband med friluftsliv. Intervju genomfördes med Björn Galant, Fredric Piper, Gael Joly och Jonathan Jönsson. Galant jobbar på Lantbrukarnas Riksförbund och har hand om frågor gällande äganderätt, allemansrätt och infrastrukturintrång. Piper har startat stiftelsen Skånsk Mountainbike (MTB) Utveckling och är delägare av Högestad och Christinehof Förvaltnings AB som är ett familjeföretag. Familjen Piper är Skånes största markägare (Högestad och Christinehof Förvaltnings AB, u.å.). Joly anordnar bland annat tävlingar inom löpning och har startat Österlen Spring Trail men är även engagerad i mountainbike. Jönsson är fastighetsjurist på fortifikationsverket. Intervjuerna med Piper och Joly genomfördes via telefon där samtalet spelades in. Det var en kvalitativ intervju med en låg struktureringsgrad eftersom personerna som intervjuades skulle svara med egna ord då jag ville öppna upp för nya perspektiv (Davidson, 2019, s. 104). Intervjuerna med Galant och Jönsson genomfördes via mejl. Även dessa intervjuer var en kvalitativ intervju med

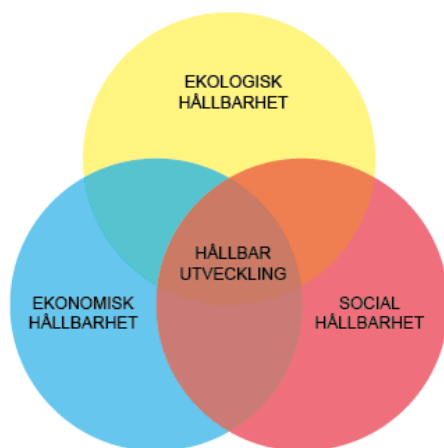
låg struktureringsgrad (Davidson, 2019, s. 104). Se bilagorna för att läsa om vilka frågor som ställdes under intervjuerna. Under intervjuerna ställdes följdfrågor som inte finns med i bilagorna men som är sparade i form av inspelningar och mejlkonversationer.

Resultat

Global hållbarhet

År 1987 publicerades *Vår gemensamma framtid* av FN:s Världskommissionen för miljö och utveckling. Det är en rapport om världens resurs- och miljöproblem. I rapporten skrivs om lösningar för problemen genom hållbar utveckling (UN-dokument, 1987). Hållbar utveckling definieras som "en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov" (Nationalencyklopedin, u.å.f). Hållbar utveckling delas i rapporten in i ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet (UN-dokument, 1987).

År 1992 blev Agenda 21 antaget under Riokonferensen. I agendan ingår mål och riktlinjer för hur en hållbar utveckling uppnås. Utvecklingen ska ske ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart, se figur 1, men vad de olika delarna innebär är inte definierat någonstans (Nationalencyklopedin, u.å.a).

Figur 1. Hållbar utveckling sker genom en kombination av ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet.

År 2015 antogs Agenda 2030 av FN:s generalförsamling som innehåller 17 globala mål, se figur 2. Tills år 2030 ska de 193 medlemsländerna i FN uppnå en ekologisk, social och ekonomisk hållbar utveckling (Nationalencyklopedin, u.å.b). Genom att

jobba med friluftsliv på ett hållbart sätt kommer människorna ett steg närmare att nå de globala målen i Agenda 2030. Friluftsliv berör mål 3 som handlar om god hälsa och välbefinnande, mål 11 som handlar om hållbara städer och samhällen, mål 14 som handlar om hav och marina resurser och mål 15 som handlar om ekosystem och biologisk mångfald (Naturvårdsverket, 2020a).

Figur 2. De 17 globala målen.

Sveriges riktlinjer

År 1999 beslutade riksdagen om miljö kvalitetsmålen som utgör grunden till den nationella miljöpolitiken. ”Sveriges 16 miljö kvalitetsmål beskriver det tillstånd i den svenska miljön som miljöarbetet ska leda till” (Sveriges miljö mål, u.å.a). De 16 miljö kvalitetsmålen lyder enligt följande (Sveriges miljö mål, u.å.a):

- Begränsad klimatpåverkan
- Frisk luft
- Bara naturlig försurning
- Giftfri miljö
- Skyddande ozonskikt
- Säker strålmiljö
- Ingen övergödning
- Levande sjöar och vattendrag
- Grundvatten av god kvalitet
- Hav i balans samt levande kust och skärgård
- Myllrande våtmarker
- Levande skogar

- Ett rikt odlingslandskap
- Storslagen fjällmiljö
- God bebyggd miljö
- Ett rikt växt- och djurliv

Miljömålen är ett riktmärke och är kopplade till Agenda 2030 som strävar mot en hållbar utveckling (Sveriges miljömål, u.å.a). Det är flera aktörer som är involverade i arbetet för att uppnå miljömålen. Det behövs ett internationellt samarbete i världen och i EU eftersom miljöproblemen inte tar någon hänsyn till landsgränser. För att uppnå miljömålen behövs även ett samarbete mellan riksdagen, regeringen, myndigheter (några exempel på myndigheter är Boverket, Folkhälsomyndigheten, Försvarsmakten, Havs- och vattenmyndigheten, Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Skogsstyrelsen och Skolverket), Länsstyrelser, kommuner, företag, frivilliga organisationer samt privatpersoner (Sveriges miljömål, u.å.b).

År 2012 beslutade Sveriges regering om tio friluftsmål. Dessa mål har bearbetats av olika myndigheter som tog fram informationsmaterial och vägledningar genom forskning och statistik. Materialet används bland annat av planerare, skolor och olika organisationer som främjar friluftslivet. De tio friluftsmålen lyder enligt följande (Naturvårdsverket, 2012):

- Tillgänglig natur för alla
- Starkt engagemang och samverkan för friluftslivet
- Allemansrätten
- Tillgång till natur för friluftsliv
- Attraktiv tätortsnära natur
- Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling
- Skyddade områden som resurs för friluftslivet
- Ett rikt friluftsliv i skolan
- Friluftsliv för god folkhälsa
- God kunskap om friluftslivet

Det finns olika strategier för att uppnå målen. *Tillgänglig natur för alla* innebär ”att alla människor ska ha möjlighet att vistas i och njuta av natur- och kulturlandskap” (Naturvårdsverket, 2012). Insatser sker i form av naturvård, ökad tillgänglighet samt vägledningar och forskning som informerar om hur dessa insatser kan göras (Naturvårdsverket, 2012).

Starkt engagemang och samverkan för friluftslivet ska sätta ”individens personliga val och engagemang i centrum” (Naturvårdsverket, 2012). Detta görs genom ideella

organisationernas engagemang, stöd till friluftsförbund, friluftsdagar, utomhuspedagogik och mötesplatser som Tankesmedjan för friluftsliv (Naturvårdsverket, 2012).

Friluftsmål om allemansrätten innebär att sprida information till allmänheten, markägare, föreningar och företag samt att värna om allemansrätten. Det har tagits fram målgruppsanpassad information (både för nationella och internationella grupper) samt vägledningar (Naturvårdsverket, 2012).

Tillgång till natur för friluftsliv garanteras genom att ett naturområde ligger i närområdet, att naturområdet är tillgängligt samt att naturen är av hög kvalitet. För att uppnå målen behövs ett större skydd av natur samt nya vägledningar och målbilder (Naturvårdsverket, 2012).

Attraktiv tätortsnära natur säkerställs genom att skapa ny natur, utveckla befintlig natur i närheten av tätorter, skapa naturreservat, arbeta fram skötselplaner och genom att ta fram vägledningar (Naturvårdsverket, 2012).

Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling kan säkerställas genom att främja natur- och kulturturism på ett hållbart sätt och genom att besökare, boende och företag gynnas av aktiviteterna. En av insatserna har varit att kartlägga cykelleder i Sverige (Naturvårdsverket, 2012).

Skyddande områden som resurs för friluftslivet uppnås genom att öka tillgängligheten och anlägga entréer, informationsskyltar, leder och vindskydd. Naturreservat och nationalparker skyddar naturen, naturvården tar hand om naturen och Naturvårdsverket samt Hav- och vattenmyndigheten tar fram handböcker och vägledningar (Naturvårdsverket, 2012).

Ett rikt friluftsliv i skolan innebär att elever ska få kunskaper om natur och hållbar utveckling genom friluftslivsaktiviteter och undervisning. Det är viktigt att lärarna har kunskap om friluftsliv genom utbildningar och idrottslektionen ger möjlighet att vistas ute. Utomhuspedagogik gynnar elevernas hälsa och deras inlärnings- och koncentrationsförmåga (Naturvårdsverket, 2012).

Friluftsliv för god folkhälsa innebär att natur- och kulturlandskap är en plats för fysiska aktiviteter, avkoppling, rekreation och återhämtning. Forskning visar att friluftsliv har många positiva hälsoeffekter för kropp och själ. Några exempel är att aktiviteter i naturen leder till mindre stress hos människor, främjar den fysiska och psykiska hälsan samt gör människor lyckligare (Naturvårdsverket, 2012).

God kunskap om friluftslivet innebär att det sker forskning och statistikinsamling om ämnet friluftsliv. Genom forskning och statistik kan personer grunda sina beslut på fakta (Naturvårdsverket, 2012).

Friluftsliv

Friluftslivets historia började under slutet av 1800-talet när större delen av jorden var kartlagd och människor hade en upptäckarlust för naturen. Alpinism³ var en del av detta men det var främst människor som hade det bättre ställt som ägnade sig åt denna aktivitet eftersom de hade råd till utrustningen. Under industrialiseringen ökade intresset för att ta sig ut i naturen på grund av att lantliga samhällen minskade när industriområden byggdes. Urbaniseringen gjorde att många människor trängdes i städerna vilket medförde att rekreationen i naturen blev viktigare och intresset ökade för att skydda naturen (Sandell, Sörlin, 2000, s.10–15).

Friluftslivet förändrades genom åren. I början handlade det om naturupplevelser där rekreation var en stor del. Idag handlar det mer om äventyr, aktiviteter och utrustning. Det kommersiella intresset med naturturism som en ny näringsgren är en anledning till att friluftslivets betydelse har förändrats (Ahlström, 2008, s. 15). Friluftslivet är något som har förändrats på grund av att samhället har genomgått en förändring. Genom kortare arbetsdagar, mera fritid och bättre kommunikationer har friluftslivet blivit populärare. Urbaniseringen och ökad stress i vardagen är andra faktorer som gör att människor söker sig ut i naturen (Sveriges Nationalatlas, 1993, s. 64). I *Friluftsliv i förändring* nämns att det som förr kallades för skidåkning idag har olika variationer som alpin, telemark, carving, topptur, classic med mera. Varje aktivitet kräver olika utrustningar och platsen som aktiviteten utförs på varierar. Genom globalisering, diversifiering⁴, teknifiering och kommersialisering⁵ har friluftslivet förändrats till vad det är idag (Fredman et al., 2013, s. 43).

Idag definieras friluftsliv som ”verksamheter ute i det fria vanl. för längre tid och i vildare natur” (Nationalencyklopedin, u.å.e). En annan definition lyder ”friluftsliv är vistelse utomhus i natur- och kulturlandskap för välbefinnande och naturupplevelse utan krav på tävling” (Naturvårdsverket, 2020c). Friluftsliv innebär olika saker för olika människor. För några personer handlar friluftsliv om

³ Alpinism betyder ”sportaktivitet som innebär att man med hjälp av speciell utrustning tar sig upp för svårforcerade branter för att nå otillgängliga toppar, helst de toppar där ingen varit tidigare” (Nationalencyklopedin, u.å.c).

⁴ Diversifiering betyder ”ekonomiskt uttryck som innebär att produktionsinriktningen eller verksamheten breddas för att t.ex. bli mindre beroende av konjunkturer inom ett visst område eller för att bli självförsörjande” (Nationalencyklopedin, u.å.d).

⁵ Kommersialisering betyder ”inrikta på affärer, på vinst” (Synonymer, u.å.).

vandring. För andra personer handlar friluftsliv om jakt, fiske, ridning, klättring, cykling, skidåkning, arbeta i trädgården, bär- och svampplockning, fågelskådning, aktiviteter med kanot och båt mm. (Fredman et al., 2013, s. 37).

I artikeln *Vetenskaplig utvärdering av prevention och rehabilitering vid långvarig ohälsa* nämns det att friluftslivet och en stor del av dess olika aktiviteter påverkar människans hälsa positivt. De senaste åren har stress ökat bland befolkningen och i Sverige har det lett till ett ökat antal av sjukskrivningar. Andra sjukdomar som depression och värk är kopplade till höga stressnivåer och det är framförallt personer mellan åldern 20 och 60 år som drabbas (Nygren et al., 2002). Det finns studier som visar att vistelsen i naturen har en positiv effekt på människornas hälsa. En artikel som heter *Landscape planning and stress* handlar om att människor som har tillgång till nära och lättillgänglig natur lider av mindre stress jämfört med människor som inte har tillgång till natur. Att vistas i naturen förbättrar kroppens kapacitet att hantera stress, sinnen aktiveras vilket leder till att stresshormonerna minskar och estetik som konst, kultur och skönhet minskar stressnivån (Grahm, Stigsdotter, 2003). Enligt artikeln *Levels of Nature and Stress Response* påverkas stressnivån olika beroende av vilken naturtyp det är. Natur kan vara allt från orörd natur till designade områden som parker och trädgårdar. Stressnivån minskar mest effektivt i ett område som liknar vild natur (Chang, Ewert, 2018).

Allemansrätten

En viktig förutsättning för tillgänglighet av naturen är allemansrätten. Efter en fritidsutredning där förslag togs fram för tätortsnära områden för fritid lades år 1940 grunden för dagens allemansrätt. Detta gjordes för att minska konflikterna mellan skogsägare och friluftslivsmänniskor (Ahlström, 2008, s.12). Allemansrätten är med i grundlagen (regeringsformen 2 kap 15 §) men en definition för allemansrätten saknas. Lagen säger att alla ska ha tillgång till naturen. Dock är allemansrätten ingen lag i sig utan en sedvanerätt som sammanfattas med att inte störa – inte förstöra. Hänsyn ska visas till omgivningen och inga arter får störas. Hänsyn ska även visas till människor som bor eller vistas i närheten. I Sverige och Finland finns allemansrätten sedan 600 år tillbaka. I Norge har allemansrätten funnits i 60 år och i Skottland i 10 år. I resten av världen ser tillgängligheten av natur olika ut från land till land. Allemansrätten är något unikt och leder till en ökad tillgång av natur för människorna. En förutsättning för att allemansrätten ska fungera är att den inte överutnyttjas (Svenskt Friluftsliv, u.å.a).

I Sveriges grundlag står det att medborgare har friheter och rättigheter och två av dessa rättigheter är äganderätt och allemansrätt. Äganderätten måste ta hänsyn till allemansrätten vilket innebär att människor ska ha tillgång till natur genom

allmansrätten. Om allmänheten hindrar markägaren från att bruka sin mark kan allmänheten istället bli betalningsskyldiga till markägaren (Skogsstyrelsen, 2018).

Konflikter i samband med friluftsliv

I vägledningen från Naturvårdsverket som heter *Vägledning om hur friluftsliv kan beaktas i handlingsplaner för grön infrastruktur* nämns att det finns olika sorters konflikter som kan uppstå i samband med friluftsliv. Det uppstår konflikter i sammanhang där människor och naturen samspelar om en och samma plats. Konflikterna finns i flera delar av Sverige eftersom friluftslivet sker i hela landskapet (Naturvårdsverket, 2018).

I forskningsrapporten *Friluftsliv i förändring* nämns att det är en komplicerade relationen mellan friluftsliv och naturvård. Det finns motstridigheter mellan natur och kultur, mellan det vilda och det urbana samt mellan stad och land. Inom naturvården finns det två typer av traditioner. Den ena traditionen handlar om att skydda områden och arter från människor och den andra traditionen ser vikten i att människorna har en nära kontakt med naturen för att bli inspirerade och engagerade i naturvården. Naturvården kan ske på ett sätt som skyddar områden från människor eller på ett sätt som gör områden mer tillgängliga för människor (Fredman et al., 2013, s. 229).

Allemansrätten är grunden till att naturen är tillgänglig för människor och Svenskt Friluftsliv har som uppgift att värna om allemansrätten. I ett friluftspolitiskt program skriver Svenskt Friluftsliv att allemansrätten kan hotas när områden för friluftsliv inte beaktas vid bebyggelseplanering, när strandskyddet inte följs eller när inget görs mot olagliga privatiseringar och svartbyggen. Problem uppstår när allemansrätten utnyttjas av exempelvis ridanläggningar som använder omkringliggande mark intensivt, vilket leder till att marken får ett oönskat slitage och förstörs (Svenskt Friluftsliv, 2016).

Naturturistföretagen, Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Jordägarförbund och Visit Dalarna har tillsammans tagit fram en vägledning som heter *Turism på annans mark* för att minska konflikterna. I *Turism på annans mark* nämns att naturturismföretag många gånger inte äger egen mark och på grund av det bedriver sin verksamhet på annans mark vilket kan leda till konflikter. Markägare är företagare av jord- och skogsbruk och företagen har mål de vill uppnå men som naturturism kan försvåra i vissa fall. En överenskommelse mellan naturturismföretag och markägaren kan leda till en mer hållbar turism. Motsättningar som kan uppstå vid ej hållbar naturturism är uteblivna virkesintäkter, skador på träd, grödor, plantor och rötter, störning av jakt samt användning av

grusvägar och parkeringar. Detta kan leda till skador på naturen och ökade underhållskostnader för markägaren (Naturturistföretagen et al., 2020).

Naturvårdsverket tog initiativet till boken *Planera för friluftsliv* och i den tas upp att konflikter kan uppstå mellan olika intressegrupper som ryttare, vandrare, fiskare, klättrare, cyklister, löpare, skidåkare, orienterare, scoutar, fågelskådare, turister, svamp- och bärplockare och campare. Det kan även uppstå konflikter vid buller, slitage, störning av djurlivet, nedskräpning och utsläpp från motorer, vilket sänker upplevelsevärde av naturen samt missgynnar rekreation. Beroende av hur känsligt ett naturområde är slits området olika av brukare (Emmelin et al., 2010, s. 237–244).

Ett konkret exempel är en dom som Högsta domstolen beslutade om år 1996. ”Arrangör av organiserad forsränning på annan tillhörig fastighet har, då uppkomna skador och olägenheter klart överskridit vad fastighetsägaren måste tåla på grund av allemansrätten, förbjudits vid vite att fortsätta sin verksamhet” (Lagen, 1996, s. 495). En tvist uppstod mellan en markägare och ett forsränningsföretag. Markägaren var ägare till ett naturskönt område där Norraströmmen rann igenom. Områden användes för rörligt friluftsliv och forsränning. På tomten bredvid hyrde ett forsränningsföretag ut utrusning för forsränning. Platsen för uthyrningen låg ungefär 1 km från Norraströmmen vilket ledde till att människor var tvungna att passera fastigheten som forsränningsföretagen inte ägde för att kunna ta sig till forsen. Fastighetsägaren ansåg att forsränningsföretaget saknade rätten till att utföra organiserade flottfärder utan medgivande av fastighetsägaren. Forsränningen ledde till erosion längs forsranten, upptrampning av stigar, påverkade fiskbeståndet negativt och det var inte möjligt att bedriva fiske och jakt när forsränningen pågick. Även fastighetsägaren själv stördes av verksamheten. Domen löd enligt följande:

”Allemansrätten innefattar rätt för envar att som privatperson fritt röra sig över annans mark samt att fritt färdas över annans vatten. Däremot tillkommer inte allemansrätten myndigheter, organisationer eller företag. Inte heller enskild organisatör av fritidsverksamhet kan åberopa allemansrätten och på så sätt betinga sig rätt att nyttja annans fastighet utan fastighetsägarens medgivande. Varje åtgärd som syftar till en kanalisering av människor till en särskilt utpekad plats på annans fastighet, kräver fastighetsägarens medgivande” (Lagen, 1996, s. 495).

Konflikter i samband med friluftsliv sker världen över. Enligt forskarna Espiner, Perkins och Wray uppstår det enligt deras tolkning konflikter mellan den inhemska befolkningen i Nya Zeeland och turisterna. Turisters vistelse anses enligt forskningen som ett hot mot befolkningens identitet och påverkar befolkningens

möjlighet för rekreation och är en önskad bild i kulturlandskapet. Enligt forskarna har lokalbefolkningen som vistas i skyddad natur en stark relation till dessa områden och naturen är viktig för befolkningens nationella identitet. Enligt forskningsrapporten är lokalbefolkningen rädda för att turister ska påverka nyazeeländsk tradition och kulturella identitet vilket visar att människor har en speciell relation till en plats. Enligt forskningen uppstår det en konflikt mellan att bevara naturen och att ha en ökad turism. Forskarna hävdar att svårigheten i detta är att hitta en balans mellan internationell turism och traditionell rekreation (Espiner, Perkins, Wray, 2010).

Egen empiri

Egen observation längs Skåneleden

En egen observation gjordes när jag vandrade på Skåneleden från Hallamölla vattenfall via Brösarp till Kivik en dag under påsken 2020. Hallamölla vattenfall är Skånes högsta vattenfall (23 meter högt), se figur 4. Mellan Hallamölla vattenfall och Vantalängan sträcker sig stigen genom en ädellövskog och Verkeån rinner bredvid stigen, se figur 5 på nästa sida.

Figur 4. Hallamölla vattenfall.

Figur 5. Verkeån.

I vissa områden är landskapet kuperat och på branterna växer det bokskog. Det finns vårblommor som täcker marken nära ån och bland träden. Längs stigen finns med jämna mellanrum orangea markeringar som visar vägen för Skåneleden. Markeringarna finns vid vägkorsningar i form av pilar för att förtydliga vilken riktning människor ska ta, se figur 6, men markeringarna finns även på pelare och på träd längs med leden, se figur 7.

Till vänster figur 6. Markeringar av Skåneleden i form av pilar. Till höger figur 7. Orangea markeringar av Skåneleden på pelare.

Det är relativt mycket folk som rör sig i området. Det finns en lägerplats med bänkar och bord, grillplatser och vindskydd. Människor fikar eller äter lunch och barnen leker i brynen och längs med ån.

Mellan Hallamöllan vattenfall och Vantalängan fanns det en punkt där jag nästan gick fel väg. Grusvägen jag hade följt en längre tid och som kändes som huvudleden gick rakt fram medan Skåneleden plötsligt vek av på en stig in i skogen och upp på en kulle. Om jag inte just i det ögonblicket hade kollat upp från telefonen hade jag missat den lilla orangea markeringen på trädet som visade vägen in i skogen och jag hade istället fortsatt på grusvägen rakt fram. Stigen inne i skogen slingrade sig fram och var lätt att följa. Det var övergången från grusvägen till stigen i skogen som enligt mig var otydlig och lätt att missa.

Jag fortsatte till Brösarps backar, vidare mot Haväng och gick längs kusten mot Kivik. Det var en annan del av stigen som hade gjorts om nyligen och det var inte lika tydligt var stigen gick jämfört med resten av leden. Träden i området hade blivit skövlad och marken var enligt mig i en röra. Jag insåg hur viktigt skyltarna var när det inte fanns en tydlig stig att följa.

Vandringen den dagen var väldigt lyckad och jag rekommenderade leden till några studenter på campus i Alnarp. En helg senare åkte några studenter från Alnarp till Hallamölla vattenfall och vandrade från Hallamölla vattenfall via Brösarp till Kivik, samma rutt som jag hade tagit. När gruppen av studenter kom hem igen från vandringen berättade Vaida Dzemedzionaite och Janis Ruks, som hade varit med, att de tyckte om vandringen men att de hade gått vilse i början. Jag misstänker att det var precis vid samma punkt där jag nästan gick fel. Dzemedzionaite och Ruks berättade att de hade pratat mycket med varandra under vandringen och efter en stund insett att de orangea markeringarna hade försvunnit. De kom in på en annan tomt och vinkade till en person och berättade för personen att de hade gått vilse. Personen hade skrikit tillbaka att hon vet om det och att studenterna skulle förvinna från hennes tomt och gå tillbaka. Studenterna började gå tillbaka och frågade en annan grupp av människor de mötte om vägen. Som svar fick studenterna att den andra gruppen också hade gått fel. De fick dock sedan hjälp av en person som bodde i närheten att hitta vägen tillbaka till vandringsleden. Jag, Dzemedzionaite och Ruks diskuterade att det förmodligen inte var första gången vandrare hade råkat hamna på markägarens tomt och att markägaren inte verkade alltför förtjust i det.

Intervju Lantbrukarnas Riksförbund

Björn Galant jobbar med frågor angående äganderätt, allemansrätt och infrastrukturintrång på Lantbrukarnas Riksförbund⁶. Enligt Galant ger allemansrätten en rättighet att röra sig på marken och tillfälligt övernatta så länge ingen störs och inget förstörs. Det är inte tillåtet att gräva eller att bygga på annans mark och det är inte tillåtet att ta levande skott eller grenar av träd. Äganderätt innebär att markägaren kan bestämma hur en skog eller jordbruksmark ska skötas, hur marken ska brukas och vad som ska växa på marken. Genom äganderätten kan markägaren belåna, sälja eller avtala om nyttjanderätter på marken. Det kan gälla rätten om att få jaga på marken eller att arrendera ut marken.

Enligt Galant kan det uppstå konflikter mellan markägare och ridskola eller uthyrare av boxplatser för hästar. Konflikter uppstår när ryttare regelbundet rider på en annan markägars mark vilket medför att trädrötter skadas och stigen slits. Konflikter uppstår när ryttare rider på vägar utan att ha kommit överens med berörd vägförening eller markägare om det. Galant skriver att konflikter kan undvikas genom att föra en dialog och respektera varandra. En lösning på detta problem skulle kunna vara att ridskolan kommer överens med markägaren om vilka stigar som är lämpliga för ridning och att ersätta markägaren för slitaget. Enligt Galant kan en boxplats för häst kosta mellan 50 000 och 100 000 kr per år där bland annat foder är inräknat. Galant skriver att det inte är orimligt att betala några procent av denna kostnad för att som ryttare få tillgång till bra stigar och där markägaren inte behöver bli upprörd över stigar som rids sönder. En överenskommelse kan även göras mellan ridskolan och vägföreningen alternativt vägägaren för att göra upp om slitaget på vägarna. Galant generella tips till ryttarna är att rida mitt på vägen eftersom det ofta är kanterna som trampas sönder av hästarna.

En annan konflikt som kan uppstå enligt Galant är mellan personer som cyklar mountainbike och markägare. Det sker ett slitage på marken och i skogen där cyklingen sker regelbundet. Problematiken är ungefär densamma som med ridningen. Stigar och vegetation slits vilket markägare kan bli upprörda över eftersom det medför kostnader för att upphäva skadorna.

Galant nämner en annan konflikt som sker i Bohuslän och handlar om ett klätterberg. Enligt honom drar berget till sig 20–30 klättrare varje helg och problemet uppstår när klättrarna parkerar på små skogsbilvägar där parkeringsplatser och vändplatser blir igensatta av bilar.

⁶ Lantbrukarnas Riksförbund (LRF) "är en partipolitiskt obunden intresse- och företagsorganisation för människor och företag inom de gröna näringarna" (Lantbrukarnas Riksförbund, u.å.).

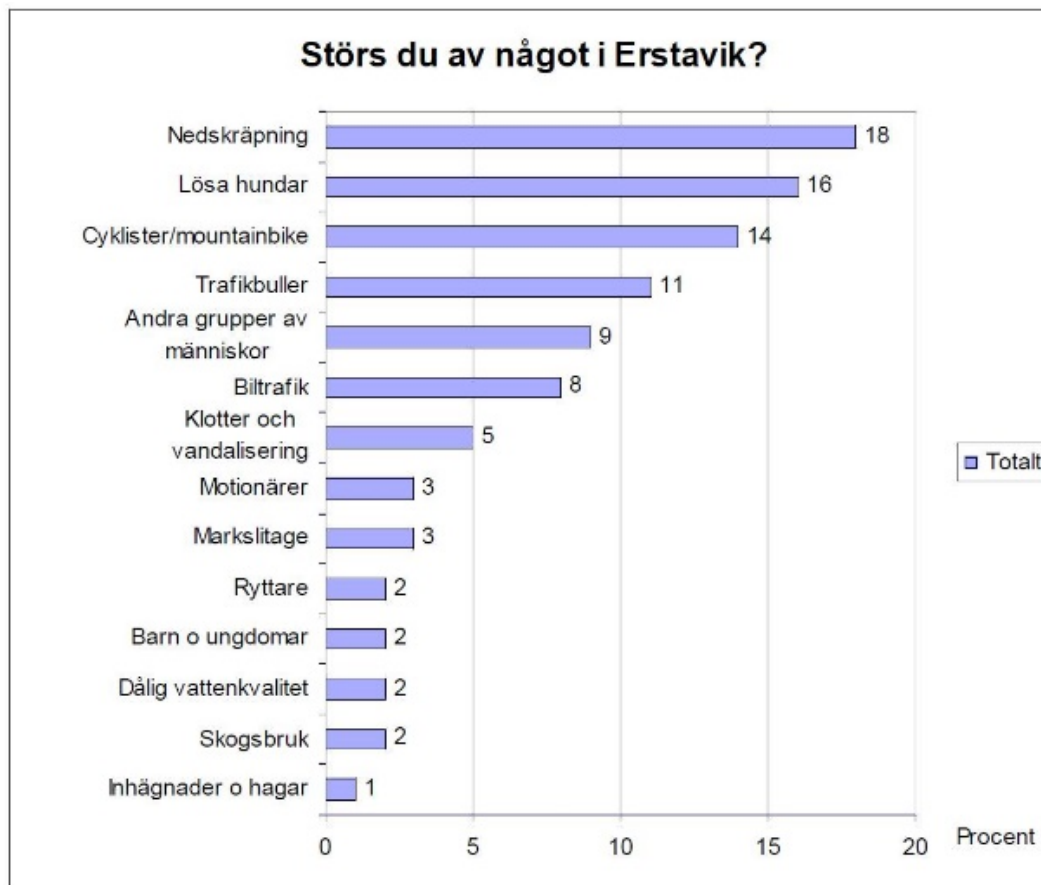
Problem uppstår även när vandrare lämnar kvar skräp eller eldar på ett olämpligt sätt. Enligt Galant är det i vissa fall personer som äger marken där leden går som har hand om städningen längs leden en gång per år.

Galant hävdar att grunden för att undvika konflikter med markägaren i samband med friluftsliv är att förstå skillnaden mellan löntagare och markägare. Galant menar att löntagare som kommunekolog, friluftsansvarig på kommunen eller Länsstyrelsen får en fast lön varje månad och privata markägare får en inkomst genom att bruka och sköta sin mark. Enligt Galant missar många att beslut och åtgärder på bondens eller skogsbrukarens mark leder till att det uppstår begränsningar i att bruka marken och som har en direkt påverkan på lönsamheten. Enligt Galant kan exempel på begränsningar kan vara protester mot avverkning eller skapandet av ett vattenskyddsområde vilket leder till att åkern måste brukas på ett speciellt sätt.

Galant skriver att nedskräpning och eldning vid förbud eller på olämpliga platser är konflikter som kan uppstå mellan människor och natur. Det sker en obalans mellan natur och människor när det är för många, för tunga, för riviga (till exempel körning av mountainbike) och/eller för återkommande aktiviteter vilket leder till att naturen tar skada. Enligt Galant gäller det även tävlingar och event av olika slag. Enligt Galant kan naturen ta skada om aktiviteterna inte är anpassade för rådande markförhållanden.

För att hålla balansen mellan naturen och människor gäller det enligt Galant att ha en beredskap och en vilja hos kommunen och Länsstyrelsen att begränsa friluftsaktiviteter som tar skada på naturen. Begränsningen kan ske genom att minska besöksantalet, begränsa besök i ett område under en period då marken är blöt och mjuk eller begränsa besök under en period när djurarter är störningskänsliga. När kommunen eller Länsstyrelsen ignorerar problem skjuts problemet över till markägaren vilket inte är schysst enligt Galant.

Konflikter uppstår även mellan olika intressegrupper som cyklister, ryttare, vandrare och personer med hund. Galant berättar om en undersökning som gjordes år 2009 på fastigheten Erstavik, som ligger utanför Stockholm. Erstavik är ett skogs-, jordbruks- och fastighetsförvaltningsföretag. 850 besökare tillfrågades om vad de stör sig av i Erstavik. Som figur 3 på nästa sida visar stör sig besökare mest av nedskräpning, lösa hundar och cyklister.

Figur 3. Diagram av vad besökare stör sig av i Erstavik.

Intervju Skånsk MTB Utveckling samt delägare av Högestad & Christinehof Förvaltnings AB

Fredric Piper har sedan fem år tillbaka jobbat med mountainbikeutveckling och är grundaren till stiftelsen Skånsk MTB Utveckling. Piper nämner att han tidigare har jobbat som ekonomiansvarig och VD i familjeföretaget Högestad & Christinehof Förvaltnings AB ⁷. Enligt Piper har han i 15 år jobbat med landskapet i större perspektiv och med landskapsfrågor, social medvetenhet, hur landskapet påverkas av produktionen och hur landskapet ska utformas för att den ska fungera för människor som vill besöka det.

Piper nämner att han är intresserad av cykling och kunde för några år sedan se att mountainbike blev allt populärare i Sverige. Piper hävdar att för ett antal år sedan låg fokuset på att cykling var något dålig för naturen. Enligt Piper har det internationellt arbetades mycket med att försöka upplysa om att mountainbike inte är ett dåligt inslag i landskapet utan att det mer handlar om dåliga upplevelser

⁷ Högestad & Christinehof Förvaltnings AB ⁷ är Skånes största enskilda skogs- och lantbruksverksamhet (Högestad & Christinehof Förvaltnings AB, u.å.).

mellan olika nyttjandegrupper och att det handlar om att designa upplevelserna i landskapet och på stigarna på ett sätt vilket gör att flera målgrupper får en bra upplevelse av varandra.

Piper nämner att han startade stiftelsen Skånsk MTB Utveckling och enligt Piper har han jobbat med projektfinansiering och med ett samordningsprojekt där stiftelsen får pengar av Regionen för att åka ut till kommuner och hjälpa dem att bli bättre på att planera cykelleder. Enligt Piper kvittar det hur designen är på ett landskap om mötet mellan en person och cyklist blir dåligt och enligt Piper måste stigar planeras från flera perspektiv som naturvärden, motionsvärden och upplevelsevärden.

För att utforma bra stigar följer Piper enligt honom själv *International Mountain Bicycling Associations*, IMBA, ramverk. Enligt Piper passar ramverket inte bara för cyklist utan kan även användas för vandringsleder med mera. Skillnaden är enligt Piper att stigarna får en liten annorlunda utformning beroende på användaren. Piper påpekar att även om stigen ser ut som en enkel naturstig ska stigen förbli torr, inte slitas för mycket och inte leda till onödiga underhållskostnader.

Piper hävdar att det viktigaste av allt är att förstå vattnets rörelse i landskapet. Enligt Piper finns det två principer att använda sig av vid planeringen och det är att inte lägga stigar där det är blött och att låta vattnet rinna bort från stigarna. Piper menar att detta görs genom att förstå och följa konturer i landskapen och inte göra stigarna för branta.

När stigarna följer konturerna av landskapet resulterar det i att människor går på skrå vilket enligt Piper är jobbigt för fötterna. Piper hävdar att det är en anledning till att vandringsleder många gånger går rakt upp och ner för backen eftersom det är lättare att gå på sådana stigar. Enligt Piper uppstår det på dessa leder erosionsproblem eftersom människor måste slå i med hälar och tår för att ta sig upp eller ned för backen. Piper hävdar att det blir enklare att gå och cykla på stigen ifall den är ingrävd i backen. Piper menar att stigen med fördel kan anläggas med en lätt böljande kontur vilket leder till att vattnet kan rinna av och medför till en rullande känsla för cyklisterna. På detta sätt skapas det enligt Piper en hållbar stig som är rolig och smälter in i landskapet.

Piper hävdar att det finns personer som skapar stigar utan markägarens tillstånd och att markägare blir irriterad av friluftsmänniskorna som rör sig på dessa stigar. Piper hävdar även att markägarens vanligaste argument är att jakten är en del av markägarens produktion och att friluftslivet hindrar markägaren från att jaga vilket leder till att en jakt som kan kosta 150 000 kr inte säljs. Piper hävdar att större gods

och markägare i Skåne många gånger har en upparbetad jakt där ena delen är viltvård för att främja viltstammen och den andra delen är jakt för eget nöjes skull, för att bjuda in vänner och för att umgås. Det kan vara stora organiserade jakter där 50–100 personer hjälper till. Enligt Piper krävs det mycket planering och för markägaren är det lättare att jobba med jakten och planera hur viltet ska styras när det inte finns några störningar från andra friluftsmänniskor som inte kan kontrolleras.

Enligt Piper kan Regionen, Länsstyrelsen och kommunen bli mycket bättre på att jobba proaktivt genom att styra målgrupper i landskapet. Piper menar att han möter markägare som reagerar på att kommun och Region Skåne ibland gör en offensiv marknadsföring om den fantastiska naturen i ett område utan att markägaren blir tillfrågad. Enligt Piper har markägaren i vissa fall gått med på att upplåta mark eftersom markägarna tycker att det är bra för lokala klubbar och att skåningar har rätt till sin natur. Enligt Piper exploaterar kommunen och Regionen marken utan att involvera markägaren vilket enligt Piper kan vara en bidragande orsak till att markägare vill begränsa friluftslivet på deras marker. Enligt Piper behöver Länsstyrelsen jobba mer för att få ut människor i reservat och landskap och inte jobba lika mycket med förbud som de gör idag. Piper hävdar att Länsstyrelsen gör det lätt för sig att genomföra förbud för att lösa problem men i själva verket skjuts problematiken till någon annan enligt Piper.

Piper hävdar att det är viktigt för planerare att sätta sig in i vad målgruppen önskar sig och förstå att leder inte kan göras på ett specifikt sätt för cyklister, vandrare och ryttare. Piper tar upp exemplet med att söndagsflanören vill ha en typ av led och helgvandraren som är mer motiverad av att gå en hel dag med sin ryggsäck vill ha en annan form av upplevelse av leden.

Enligt Piper är mountainbikecykling väldigt brett och det finns olika svårighetsgrader. Enligt Piper vill en del cyklister träna i en timme medan andra vill cykla i flera timmar med flera naturupplevelser.

Piper påpekar att det är viktigt att läsa av landskapet som stigarna ligger i. I tätortsnära områden finns det enligt Piper en högre intensitet av andra nyttjare jämfört med landsbygden vilket måste tas hänsyn till i utformningen. Något att fundera över enligt Piper är hur stigarna upplevs av andra människor från sidan och med vilken fart de andra nyttjarna möter cyklisterna.

Enligt Piper ska markägarna involveras tidigt i processen för att konflikter ska undvikas. Det är enligt Piper ingen bra idé att planera en led och att kontakta markägaren efteråt och be om att få inventera marken. Piper hävdar att om

markägaren svarar nej är sannolikheten mindre att markägarna skulle säga ja till planerarens förslag. Det är enligt Piper bättre att visa respekt för markägare och att ta kontakt innan planeringen har påbörjat. Enligt Piper har markägaren i vissa fall inga sakliga argument utan det är flera känslomässiga argument. Piper uttrycker att markägare kan ha åsikter som: "Jag vill inte. Jag har denna markbit och jag äger den och det är en upplevelse. Jag gillar att bo ute i min skog och jag vill inte dela den med någon annan." Enligt Piper gäller det att ha respekt för detta och möjligtvis hitta en kompromiss istället.

En annan viktig aspekt enligt Piper gäller skyltning av leder. Enligt Piper är en fråga hur skyltar och ledmarkeringar ska utformas för att det ska passa allt från människor som vill navigera utefter karta och kompass till personer som känner sig osäkra i naturen och vill ha hjälp för att hitta rätt väg. Pipers menar att hans teori är att om samhället satsar mer på att bygga tydliga och hållbara stigar krävs det minde skyltning. Piper hävdar dock att upplevelsen skulle bli bättre om det fanns en större informationstavla över området för att underlätta planeringen av rutter. Enligt Piper kan det vara frustrerande att komma till ett område med gamla informationstavlor som inte är uppdaterade vilket medför att trovärdigheten sänks.

Pipers menar att det inom mountainbikevärlden diskuteras ifall varje hinder i skogen borde skyltas för att meddela cyklisterna om att det blir svårare och att risken för att ramla ökar. Enligt Piper är ett motargument att cyklisten då förväntar sig information om varje hinder vilket kan bli problematiskt. Piper uttrycker problematiken som: "När är ett hinder ett hinder? När är en rot eller sten ett hinder? När är det något cyklisten upplever som en del av stigen? Vad händer om någon saboterar en skylt och någon skadar sig eftersom personen förväntade sig att bli upplyst om hinder? Ökar då benägenheten till att personen utkräver ansvar av personen som har stigen?" Enligt Piper hänvisar skyltningen även stigarnas svårighetsgrad där en grön stig är en beteckning för en lätt stig och det ska enligt Piper inte finnas ett hinder längs stigen som cyklisten inte har förväntat sig.

Piper hävdar att en praktisk anledning för att minimera skyltningen är att det håller nere underhållskostnaderna. Piper menar att det finns möjligheter att få finansiering till nya projekt och stigar men att det är betydligt svårare att få pengar för att underhålla stigarna. Piper menar att genom stiftelsen som han har startat får han pengar från Regionen för att vara huvudman och sköta underhåll. Utgångspunkten enligt Piper är dock att det alltid kommer vara en liten budget för underhåll.

Intervju Österlen Spring Trail

Gael Joly är en fransman som bor i Smedstorp. Joly berättar att han brinner för en hållbar utveckling, för att cykla och för löpning. Joly menar att det finns många

möjligheter i det skånska och anser att lederna måste uppmärksammas mer. Enligt Joly är det många som kommer till Österlen under sommaren vilket inte är hållbart enligt honom. Joly hävdar att det är bättre med ett helhetstänk och att kvaliteten blir bättre i till exempel hotell- och restaurangbranschen om personalen är heltidsanställda och inte bara jobbar under turistsäsongen. Joly hävdar att det är mer hållbart om människor motiveras till att bo kvar i området året runt och jobbar där. Enligt Joly ökar intäkterna av skatt och det lokala näringslivet gynnas av att människor bor i området året om.

Enligt Joly är trailrunning⁸ populärt i Frankrike, Italien och Spanien medan det i Sverige för några år sedan var ett nytt begrepp. Joly menar att han tog initiativet till att starta trailrunning på Österlen. Joly menar att han ville göra det som i Frankrike, där arrangörer har en bra anknytning till markägare och lokalproducenter. Enligt Joly delas det i Sverige ut bananer vid vissa springtävlingar vilket är dumt enligt Joly. Joly menar att han istället delar ut lokalproducerade äpplen och äppelmust när han arrangerar lopp på Österlen för att gynna lokala företag.

Enligt Joly var leden från Christinehof slott fram till havet för fem till sex år sedan som en djungel och i dåligt skick. Joly bokade möte med en av ägarna av familjeföretaget Högestad och Christinehof Förvaltnings AB som äger mark i Skåne, bland annat Christinehof slott. Enligt Joly lovade han att om han fick anordna lopp på deras mark skulle stigarna se bättre ut efter loppet än innan loppet och det skulle inte kosta markägarna någonting. Joly menar att loppen har ett begränsat antal deltagare för att inte påverka naturen alltför negativt.

Joly hävdar att han för några år sedan var den enda som kontaktade kommuner och Länsstyrelsen för att fråga om lov och för att göra det rätt för sig när han började arrangera sina lopp. Enligt Joly frågar en del arrangörer inte markägare om lov utan lutar sig mot allemansrätten.

Enligt Joly har Österlen Spring Trail en distans på 60 km som går mellan Simrishamn och Christinehof. Inom denna etapp finns det enligt Joly ungefär 80–90 markägare, en nationalpark och nio naturreservat. Joly hävdar att han varje år skickar en förfrågan till Länsstyrelsen för att få ett godkännande för att arrangera loppet. Enligt Joly har Österlen Spring Trail även en miljöpolicy som innebär att bara ett begränsat antal människor får delta i loppet, att deltagare som skräpar ned blir diskvalificerad direkt och att det inte delas ut några plastmuggar under loppet.

Enligt Joly uppstod det ett år en konflikt med en markägare då Joly hade missat att överlämna fastighetsbeteckningen för 200 meter av mark till Länsstyrelsen där

⁸ Trailrunning innebär löpning på naturstigar (Trailrunning Sweden, 2020).

loppet skulle sträcka sig. Markägaren hade inte fått information om loppet och en konflikt uppstod då löpare började springa över tomten.

Enligt Joly uppstod det samma år en annan konflikt med en jägare. Enligt Joly arrenderade jägaren mark vid Brösarps backar som tillhör Sveaskog⁹. Joly menar att en del av loppet gick genom det arrenderade området men Joly hävdar att han hade fått godkännande av Sveaskog att anordna lopp där. Enligt Joly hade jägaren tappat kunder på grund av loppet. Joly menar att han ringde Jägareförbundet och berättade för dem om konflikten och att Joly hade fått ett godkännande av Sveaskog att använda marken. Enligt Joly kom det fram att markägaren hade glömt att informera jägaren.

Joly menar att han även är engagerad i mountainbike i trakterna runt Smedstorp. Enligt Joly skulle kommunen röja i en skog i anslutning till Smedstorp och det resulterade i att det byggdes officiella mountainbikeleder i samarbete med Skånsk MTB Utveckling. Enligt Joly innebär allemansrätten att det är tillåtet att cykla på stigar. Dock kan det enligt Joly uppstå konflikter när flera olika intressegrupper använder samma stig. Joly tar upp exemplet där konflikter kan uppstå mellan barn och cyklister eller ryttare och cyklister. Joly menar att cyklisten kan komma i 50 km/h och inte har någon vilja att bromsa för barnet eller ryttaren eftersom hen försöker slå en tid på en viss sträcka.

Enligt Joly kan det uppstå konflikt längs mountainbikeleder i situationer där markägaren har arrenderat ut marken till jägare. Joly hävdar att det handlar om pengar. Det positiva med att ha en led för mountainbike är enligt Joly att det finns ett område tillsatt för cykling. Joly hävdar att om mountainbikelederna är roligare att cykla på än vandringleder kommer människor automatiskt cykla på mountainbikeleder. Enligt Joly kommer vandringleder avlastas och mountainbikeleder byggs ekologiskt, socialt och ekonomisk hållbart för att vara ett steg närmare att uppnå de globala målen. Joly påstår att det inte gjordes en genomförlig planering när Skåneleden anlades vilket ledde till att leder eroderades bort och rötter växte upp. Enligt Joly uppstår det vattenpölar på vissa delar av leden och människor tar sig runt vattenpölen vilket leder till att leden blir bredare och bredare.

Enligt Joly byggdes sommaren 2019 en pumptrack i närheten av badet och förskolan i Smedstorp. En pumptrack är enligt Joly en skatepark fast för mountainbike. Enligt Joly var placeringen av pumptracken ingen slump utan skulle vara lättillgängligt för barnen.

⁹ Sveaskog är Sveriges största markägare (Sveaskog, u.å.).

Till sist påpekar Joly svårigheterna med att göra nationella bestämmelser för naturturism eftersom Skåne ser annorlunda ut jämfört med till exempel fjällen i norra Sverige vilket är värt att tänka på.

Intervju Fortifikationsverket

Jonathan Jönsson arbetar som fastighetsjurist på Fortifikationsverket¹⁰. Jönsson berättar att motortrafik kommer att förbjudas på Ravlundafältet som ligger i Skåne. Bakgrunden till detta är enligt Jönsson att det finns många bilar och husbilar på fältet under sommaren. Enligt Jönsson stannar fordonen på fältet allt från en dag till flera veckor. Jönsson nämner att beslutet har tagits för att förbättra friluftslivet. Enligt Jönsson blir upplevelsen avsevärt bättre då det inte finns tusentals fordon på fältet. Jönsson nämner att efter en analys som gjordes ansågs brandrisken vara för stor de dagarna då människor ställde sin bil i terrängen med högt och torrt gräs bredvid vägen för att bada i området. Jönsson berättar att som fastighetsägare är de skyldiga att minimera dessa typer av risker.

Andra effekter av beslutet är enligt Jönsson att får kan röra sig friare och säkrare över fältet. Enligt Jönsson kommer området att förbli öppet för personer som vill gå på en promenad, cykla eller rida under perioderna då inga militära övningsverksamheter genomförs. Jönsson menar att det är fantastiskt att de kan erbjuda tillträde till deras fastigheter med deras unika miljö trots att Försvarsmakten bedriver sin militära verksamhet där. Dock hävdar Jönsson att det är viktigt att inte glömma bort att deras och andras fastigheter sällan har friluftsliv som primär funktion och att naturupplevelser inte får ta överhand och hindra verksamheten som bedrivs på fastigheten.

Planering för balans mellan natur och människor

Det finns olika metoder för att upprätthålla en balans mellan natur och människor samt mellan olika intressegrupper. Lantbrukarnas Riksförbund skriver i en artikel att vägledningen *Turism på annans mark* togs fram för att hjälpa olika aktörer att mötas i olika frågor och skapa en mer ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet samt en framgångsrik turism. Lantbrukarnas Riksförbund anser att ett samarbete och ett avtal leder till mer hållbar naturturism och vägledningen hjälper till att uppnå detta. När det finns en bra relation mellan markägare och turistföretagare är det lättare att samordna med transporter, lokaler, arbetskraft och byggnation av vindskydd samt att få folk att besöka gårdsbutiker. Naturturismföretag kan gynna bygden och kommunen när infrastrukturen, ekonomin och hälsan blir bättre. För att

¹⁰ Fortifikationsverket är en av Sveriges största fastighetsägare och deras uppdrag är att tillhandahålla funktionella fastigheter åt Totalförsvaret (Fortifikationsverket, u.å.).

detta ska lyckas behöver markägare och turistföretagare förstå varandra och där kan avtal vara till hjälp. Lantbrukarnas Riksförbund anser att ett samarbete mellan markägare och naturturismföretagare leder till mindre skador och oönskat slitage förhindras på naturen (Lantbrukarnas Riksförbund, 2020).

I handledningen *Turism på annans mark* finns det en vägledning över hur en överenskommelse skapas mellan turistföretag och markägare som initieras av turistföretaget. De olika stegen för att komma fram till en överenskommelse är enligt följande (Naturturistföretagen et al., 2020):

1. Första steget är att leta fram kontaktuppgifter till markägare.
2. Turistföretaget utformar en projektidé till det första mötet med markägaren.
3. Turistföretaget kontaktar markägaren och har ett första möte med dem där det beslutas om projektet blir av eller inte och om det ska ske några ändringar i projektet.
4. Ett andra möte hålls i området där projektet ska ta form. Det sker en inventering av området samt eventuellt några revideringar av idén.
5. En turistplan tas fram av turistföretaget där hänsyn tas till inventeringen och det som har bestämts med markägaren.
6. En hållbarhetspolicy och en miljöplan skapas till projektidén.
7. Markägaren ska godkänna turistplanen om hen är nöjd. Eventuellt måste planen revideras om markägaren kommer med nya synpunkter.
8. Sista steget är att teckna ett avtal mellan markägaren och turistföretaget.

Några tips som står med i *Turism på annans mark* är att låta markägaren vara delaktig i början av processen och att vara öppen för förändringar. Det är viktigt att ge markägaren tid att lära känna naturturismföretaget. Tips till markägaren är att tänka på att organiserad naturturism är lättare att reglera jämfört med friluftsliv. Innan ett projekt förhandlas fram rekommenderas det i vägledningen att göra en konsekvensanalys för turismprojektet.

I *Turism på annans mark* nämns att hållbar turism är ”socialt ansvarstagande för lokalsamhället, personal och kunder, hänsyn till markägare och annat företagande, att stå för människors lika värde och rätt att utvecklas utifrån sin egen förmåga, ansvar miljömässigt och ekologiskt genom att värna natur och miljö, ansvar för kulturarvet och levande kultur, ansvar för säkerhet och hälsa i verksamheten och till sist ansvar för trovärdig marknadsföring och nöjda kunder” (Naturturistföretagen et al., 2020). Miljöcertifieringar i vägledningen tar upp frågor som ”utsläpp av koldioxid och andra gaser med klimatpåverkan, sophantering och återvinning, vattenförbrukning, avlopp och utsläpp, kemikalieanvändning, sanningsenlig marknadsföring om miljömedvetenhet, livscykelanalyser av

produkter, biologisk mångfald samt sparande av energi och vatten (Naturturistföretagen et al., 2020).

Naturturismföretagen driver Nature's Best som är en kvalitetsmärkning för en hållbar ekoturism. Kvalitetsmärkningen ska säkerställa skyddandet av naturmiljöer och stödja lokalbefolkningens välbefinnande. De sex grundkriterierna för Nature's Best är att "respektera resmålens begränsningar (minska möjliga slitage på natur och kultur), gynna den lokala ekonomin, miljöanpassa hela verksamheten, bidra aktivt till natur- och kulturskydd, satsa på upptäckarglädje, kunskap och respekt samt kvalitet och trygghet på resan" (Naturturismföretagen, u.å.).

En annan organisation som har jobbat med vägledning är *International Mountain Bicycling Associations*, IMBA. IMBA startades i Kalifornien efter att människor var oroad över nedläggningarna av cykelleder. Grundarna såg ett ökat antal konflikter på överfyllda stigar världen över. IMBA:s uppdrag är att skydda, skapa och förbättra mountainbikeupplevelser. De har tagit fram en guide för mountainbikeleder som heter *Guidelines for a Quality Trail Experience*, där de jobbar med ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet.

För att jobba med ekologisk hållbarhet ska frågan "ger leden skydd till resurserna?" (International Mountain Bicycling Association, 2018, s, 165–168) besvaras. Tillgång till rekreationsområden minskar när mountainbikeleder orsakar erosion i området, skadar känsliga växter och djurarter eller främjar spridning av invasiva arter¹¹. För att hitta en balans mellan miljömålen och upplevelser längs med leder ska enligt guiden data samlas in med hjälp av geografiskt informationssystem (GIS). Datan innehåller information om till exempel topografi, naturresurser, jordtyp, höjd, lutning, hydrologi, placering av träd, stenar, vattendrag med mera. Datan läggs ihop för att planerare sedan ska kunna skapa leder som har minst påverkan på miljön (International Mountain Bicycling Association, 2018, s, 165–168).

IMBA jobbar bland annat med social hållbarhet. I deras guide om mountainbikeleder står det att varje person söker en egen upplevelse på sin cykeltur. Ett tydligt bevis för att en led är misslyckad är när leden är full med folk, när en led inte används, när användare trängs undan av andra användare eller när olovliga leder skapas. En led kan bli socialt ohållbar om leden är designad på rätt sätt men ligger på fel plats. Till exempel kan en led planeras ute i vildmarken där leden har minsta möjliga påverkan på miljön men när bara ett mindre antal personer har möjligheten att ta sig dit är leden inte socialt hållbar. De flesta personer lever i

¹¹ Invasiv art betyder "exotisk art, främmande art, introducerad art, icke ursprunglig art vilken påverkar det ekosystem som arten koloniserar" (Nationalencyklopedin, u.å.g).

urbana miljöer och det är därför bättre att planera leder i närheten av dessa. Det är socialt hållbart att skapa leder för människor som vill komma undan stadslivet, ljud från trafiken och folkmassor (International Mountain Bicycling Association, 2018, s.165–168).

Människornas önskemål förändras i samband med att sporten utvecklas. Turerna, topografin, vädret och cykelindustrin är något som påverkar utvecklingen. Önskemål om olika upplevelse som racing och tekniska utmaningar varierar hos användarna. Att förstå cykelkulturen i ett visst område hjälper att designa rätt leder. Att bevara kulturella och arkeologiska artefakter är en del i social hållbarhet där bevis av tidigare mänskliga aktiviteter bevaras. Enligt IMBA ska hänsyn tas till sådana områden vid planering av leder (International Mountain Bicycling Association, 2018, s.165–168).

Till sist tar IMBA upp den ekonomiska hållbarheten. Det kan vara svårt att komma fram till om det lönar sig att investera i en led med en speciell upplevelse eller om de negativa effekterna på naturen väger över. Brist på mark och unika upplevelser kan stödja beslut som innebär högre kostnader. Att anlägga ekologisk, social och ekonomisk hållbara leder och ta hänsyn till önskemålen i ett område minskar risken för att leden läggs ner och bidrar till ekonomisk hållbarhet (International Mountain Bicycling Association, 2018, s. 165–168).

Diskussion

Vägledningen *Turism på annans mark* är utgiven under samma period som denna uppsats skrivs och det känns därför som ett aktuellt tema och en problematik som planerare och entreprenörer måste hantera bättre i framtiden. Mycket tyder på att större hänsyn måste tas till markägare och naturen och att kommunikationen måste förbättras.

Varje situation är unik eftersom problematiken och landskapet ser olika ut. Jag har därför kommit fram till att det är svårt att generalisera metoder som ska bidra till att konflikter undviks och som skapar en balans mellan människor och natur. Planerarens och framför allt landskapsarkitektens stora fördel är enligt egna erfarenheter att utbildningen är tvärvetenskaplig och planerare ser saker och ting från ett större perspektiv. Därför har och kommer landskapsarkitekter att vara en viktig del i planeringsprocessen. I vissa fall räcker det med små förändringar som leder till ett bättre resultat.

Exemplet med Joly visar då han har förbjudit plastmuggar under sina lopp och alla är tvungna att ta med en egen dryck att nedskräpningen har minskat. Människor fastnar i gamla vanor och för att göra världen mer hållbar måste gamla tankemönster brytas och enkla och nya lösningar hittas för att spara på jordens resurser vilket leder till att något lämnas till nästa generations behov. Joly och Piper visar genom deras engagemang och stora intresse för frågan att det är möjligt att genomföra hållbara förändringar.

Arbetet har genomförts utefter två frågeställningar. Varför uppstår det konflikter mellan människor och natur i samband med friluftsliv? Hur kan friluftsliv i ett natur- och kulturlandskap planeras för att skapa en balans mellan natur och människor?

Varför uppstår det konflikter i samband med friluftsliv?

Jag har kommit fram till att konflikter i samband med friluftsliv kan uppstå i många olika sammanhang. Konflikter uppstår där natur och människor ska samspela om samma plats (Naturvårdsverket, 2018). Det finns även motstridigheter mellan att skydda naturen från människor och att göra naturen mer tillgänglig för människor för att få en närmare kontakt med naturen (Fredman et al., 2013, s. 229).

Konflikter kan även uppstå mellan människor från olika delar av världen. Konflikter uppstår mellan turister som kommer till Nya Zeeland och den lokala befolkningen då forskare har tolkat att lokalbefolkningen anser att turisterna påverkar den nyzeeländsk identiteten och möjligheten att utföra rekreation negativt (Espiner, Perkins, Wray, 2010). Det är värt att påpeka att forskningsrapporten tar upp en generell bild men att inte alla människor delar samma åsikt. Det är en internationell studie som inte är helt överförbart på konflikterna i samband med naturturism i Sverige men forskningsrapporten visar vad det finns för internationella konflikter.

Jag har även kommit fram till att flera källor visar att konflikter handlar om pengar. Galant berättar att många som jobbar på kommunen eller Länsstyrelsen missar att markägare påverkas direkt av vad myndigheterna beslutar. Beslut och åtgärder påverkar hur marken ska brukas och är direkt kopplat till markägarnas inkomst varje månad (muntlig kommunikation, 2020).

En del konflikter uppstår i samband med friluftsliv och jakt då markägare arrenderar ut sin mark till jägare. När det sker en annan form av friluftsliv i ett område hindras jakten vilket leder till en utebliven inkomst för markägarna (Naturturistföretagen et al., 2020; muntlig kommunikation, 2020). Piper nämner att konflikter uppstår när kommuner marknadsför naturen i ett område utan att markägaren har blivit involverad. Marknadsföringen bidrar till att flera människor vistas i området och det leder i sin tur till oönskat slitage (muntlig kommunikation, 2020).

Galant nämner att markägare blir upprörda när underhållskostnaderna ökar för skador på vägar och stigar på deras mark eller när intäkter uteblir eftersom vegetationen har blivit skadat (muntlig kommunikation, 2020). Det kan även uppstå konflikter mellan olika intressegrupper då turister och markägare använder samma område och det är därför viktigt att visa hänsyn till varandra och kommunicera med varandra för att minska antalet konflikter.

Andra konflikter som jag har kommit fram till är konflikter mellan naturturismföreningar och markägare. I litteraturen nämns att naturturismföretag många gånger inte äger egen mark och därför driver sin verksamhet på en annans

mark (Naturturistföretagen et al., 2020). Ett exempel är forsränningsdomen där markägaren blev upprörd över att marken blev sliten av aktiviteter som naturturismföretaget bedrev på markägarens mark utan tillåtelse (Lagen, 1996, s. 495). Galant och Svenskt Friluftsliv nämner att konflikter kan uppstå när ridskolor använder omkringliggande mark utan tillåtelse av markägaren. Stigar och vägar slits och blir förstörd och leder till ökade underhållskostnader för markägaren (muntlig kommunikation 2020; Svenskt Friluftsliv, 2016).

Galant och Piper nämner att marken även slits av mountainbikecyklister vilket leder till samma problematik som ridningen (muntlig kommunikation, 2020). Återigen är en lösning att markägare och naturturismföretag kommunicera med varandra och för avtal mellan varandra för att minska på konflikterna. Det kan vara en god idé att förhandla fram vilka områden som får användas för att båda parterna ska gynnas.

Enligt min undersökning uppstår konflikter även mellan olika nyttjandegrupper på samma led och område. Det kan vara mellan vandrare, cyklister och ryttare. En undersökning i Erstavik visar att några faktorer som besökare stör sig mest på är lösa hundar och cyklister (figur 3). Planerare skulle kunna skilja åt de olika aktiviteterna på olika leder för att minska mötet mellan de olika nyttjandegrupperna och på så sätt minska konflikterna mellan dem. En nackdel är att det behövs mer mark vilket påverkar markägare.

Min undersökning visar att konflikter även kan uppstå då vandrare vid flera tillfällen går vilse och hamnar på en markägares tomt eftersom ledmarkeringen eller stigen var otydlig (muntlig kommunikation, 2020). Konflikten skulle kunna lösas genom att någon hör av sig till förvaltningen för Skåneleden och berättar att vägmarkeringen är otydlig på denna plats. Förvaltarna för Skåneleden vet kanske inte om att det finns en markägare som blir upprörd över alla vandrare som hamnar på hennes tomt. Markägaren skulle även själv kunna höra av sig till förvaltarna för Skåneleden och försöka hitta en lösning på problemet för att inte behöva bli upprörd längre. En vägmarkering i form av en pil in mot skogen kan vara en lösning eller en tydligare stig från grusvägen in mot skogen kan vara en annan lösning. Att kommunicera med samtal, skyltar och stigar är en del i att leda människor i naturen. Detta måste göras på rätt sätt för att antalet konflikter inte ska öka.

Hur skapas en balans mellan människor och natur?

Jag har kommit fram till att en balans kan skapas mellan människor och natur genom att planerare läser på om de globala målen, läser vetenskapliga artiklar och följer vägledningar från myndigheter. Naturvårdsverket nämner att forskning och insamling av statistik ska ske för att öka kunskapen och för att planerare ska ha

något att grunda sina beslut på (Naturvårdsverket, 2012). De globala målen kan även uppnås genom att planerare följer de goda exemplen som jag har kommit fram till senare i diskussionen. *Vår gemensamma framtid* är en början till att lösa världens resurs- och miljöproblem genom ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet (UN-dokuments, 1987).

Ekologisk hållbarhet

Ekologisk hållbarhet kan skapas genom att sträva mot att uppnå de globala målen, Sveriges 16 miljö kvalitetsmål och Sveriges tio friluftsmål (Nationalencyklopedin, u.å.b; Sveriges miljömål, u.å.; Naturvårdsverket, 2012). Både Nature's best och i vägledningen *Turism på annans mark* nämns att projekt ska ha en miljöanpassad verksamhet och sträva mot en hållbar livscykel (Naturturismföretagen, u.å.; Naturturistföretagen et al., 2020). Joly tog upp exemplet med att en del springtävlingar delar ut bananer under sina event. Joly delar istället ut äpplen som kommer från regionen när han arrangerar springtävlingar (muntlig kommunikation, 2020). Principen skulle kunna användas vid planeringen av friluftsliv och lokala produkter och material skulle kunna användas istället för att produkter måste importeras.

Jag har kommit fram till att en annan väg att värna om naturen är att följa allemansrätten och inte störa och inte förstöra. Allemansrätten bidrar till att naturen blir mer tillgänglig för människorna men detta fungera bara om allemansrätten inte överutnyttjas (Svenskt Friluftsliv, u.å.a). Vid några fall måste naturen skyddas från besökare och Galant nämner att det blir en obalans mellan människorna och naturen när aktiviteter är för många, för riviga, för tunga eller/och för återkommande. Naturen kan ta skada och därför måste det finnas en vilja hos myndigheterna att begränsa besökare till området (muntlig kommunikation, 2020). Hur mycket ett område slits beror av hur känslig marken är (Emmelin et al., 2010, s. 237–244) och det är något som måste tas hänsyn till vid planering av naturområden och event. Planerare borde anpassa aktiviteter till rådande förhållanden och vidta åtgärder för att stänga av områden för människor när naturen behöver en paus från mänskliga aktiviteter.

För att skydda naturen och resurser kan GEO-data samlas in för att undersöka var leder ska anläggas för att ha minst möjliga påverkan på naturresurser (International Mountain Bicycling Association, 2018, s.165–168). Samma princip skulle kunna användas för att undersöka var nya centrum för friluftsområden ska anläggas för att bevara så mycket som möjligt av naturresurserna. Med hjälp av leder kan planerare till en viss del styra var människor ska röra sig (muntlig kommunikation, 2020).

Angående leder nämner Piper och Joly att genom att bygga hållbara leder som inte eroderas bort av vatten håller sig människor till lederna. Framtida slitage på leder och anläggningar kan undvikas om planerare tar hänsyn till topografin och vattnets väg genom landskapet (muntlig kommunikation, 2020). Det är en metod som planerare kan använda sig av för att minska konflikter mellan natur och människor. När människor håller sig på lederna bevaras naturen runt omkring eftersom det inte sker något oönskat slitage.

Social hållbarhet

Social hållbarhet skapas genom att ta hänsyn till hur samhället ser ut. Genom historien har friluftslivet förändrats där friluftsliv från början handlade om rekreation och naturupplevelser men idag mer handlar om äventyr, aktiviteter och utrustning (Ahlström, 2008, s. 15). Friluftslivet kommer med stor sannolikhet även förändras i framtiden vilket planerare måste ta hänsyn till.

Forskning visar att friluftsliv är bra för folkhälsan (Nygren et al., 2002). En annan studie visar att stressnivån hos människor minskar mest effektivt när människor vistas i ett område som liknar vild natur (Chang, Ewert, 2018). Att ha tillgång till natur och att vistas där hjälper människan att hantera stress bättre eftersom stresshormonerna minskar när sinnena aktiveras (Grahns, Stigsdotter, 2003). Detta visar att det är viktigt att bevara natur för att människor ska må bra vilket enligt egen logik medför att även arternas boendemiljö bevaras om detta görs på rätt sätt.

Jag har även kommit fram till att naturen blir mer tillgänglig för människor genom naturvård, leder och informationsskyltar (Naturvårdsverket, 2012). För att minska stressnivån mest effektivt hos människor måste en balans skapas mellan att bevara vild natur och tillgängliggöra natur. Naturvårdsverket har tagit fram vägledningar som informera om hur naturvård ska genomföras (Naturvårdsverket, 2012).

Informera, utbilda och vägleda människor är en annan del i social hållbarhet (Naturvårdsverket, 2012). Piper nämner att markeringar längs med leder och informationstavlor över hela området kan tillföra en trygghet att röra sig i naturen. Samtidigt finns det enligt Piper andra målgrupper som inte vill ha några skyltar alls och bara vill följa sin karta och kompass. Piper menar att det finns många olika önskemål på svårighetsgrader, upplevelse och hur mycket tid människor vill lägga på sina aktiviteter. Piper nämner att människor önskar en viss upplevelse längs med leden och önskemålen kan skilja sig beroende av vilken teknisk nivå individerna ligger på, till exempel om lederna ska vara lätta eller svåra. Det beror även på hur länge individerna vill vara ute i naturen. Några vill träna i några timmar och andra vill vara ute i flera dagar (muntlig kommunikation, 2020). Därför har jag kommit

fram till slutsatsen att det måste skapas en variation av leder för att täcka alla behov och önskemål av användarna.

IMBA tar upp att en led måste planeras in på rätt plats för att användas men samtidigt inte locka för många människor vilket kan leda till överfulla leder (International Mountain Bicycling Association, 2018, s.165–168). För planerare gäller det att förstå vad människor önskar sig, de måste läsa av landskapet samt förstå kulturen i ett område för att planera in passande aktiviteter. Joly och Piper nämner att när olika aktiviteter genomförs på samma plats kan konflikter uppstå. Det kan istället vara en fördel att i vissa fall skilja av aktiviteterna till olika områden eller leder (muntlig kommunikation, 2020).

I andra fall kan det vara en fördel när olika aktiviteter kan kombineras. Jönsson berättar om områden som tillhör Försvarsmakten och när inga aktiviteter bedrivs av Försvarsmakten på dessa områden kan området användas till rekreation (muntlig kommunikation, 2020). Piper nämner även fördelen med att väva in aktiviteter i landskapet på ett sätt som inte upplevs negativt när människor tittar på landskapet från håll (muntlig kommunikation, 2020). Det är en princip som skulle kunna användas mer av inom planeringen av friluftsområden där objekt och aktiviteter smälter ihop med landskapet och inte förstör utsikten över naturen.

Jag har även kommit fram till att konflikter kan undvikas genom att göra avtal mellan naturturismföretag och markägare. Det är något som har kommit upp flera gånger under insamlingen av materialet. Joly, Piper och Galant har nämnt det och det tas upp i vägledningen *Turism på annans mark* (muntlig kommunikation, 2020; Naturturistföretagen et al., 2020). Piper, Galant och vägledningen tar även upp fördelarna med att involvera markägare i ett tidigt skede för att visa markägaren respekt och för att öka chansen för att markägaren ska gå med på förslaget vilket minskar konflikterna (muntlig kommunikation, 2020; Naturturistföretagen et al., 2020). Piper påpekar att markägaren inte alltid har sakliga argument för varför de inte vill gå med på ett avtal utan i vissa fall handlar det enligt Piper snarare om känslor och det måste respekteras enligt Piper (muntlig kommunikation, 2020).

Ekonomisk hållbarhet

Ekonomisk hållbarhet kan uppnås genom att följa olika vägledningar och Nature's Best kvalitetsmärkning. Gemensamma punkter är att involvera lokalbefolkningen för att gynna den lokala ekonomin (Naturvårdsverket, 2012; Naturturistföretagen et al., 2020; Naturturismföretagen, u.å.). Ekonomin kan gynnas genom att lägga leder i närheten av gårdsbutiker eller genom att engagera lokal arbetskraft för byggandet av olika projekt. Enligt Piper är det relativt lätt att få pengar för nya projekt jämfört med att få pengar för att underhålla anläggningar. Därför är det viktigt för planerare

att tänka långsiktigt på hur friluftsområden ska skötas på ett effektivt sätt (muntlig kommunikation, 2020). Joly, Piper och IMBA påpekar vikten av att bygga hållbara leder för att de inte ska eroderas bort vilket minskar underhållskostnaderna (muntlig kommunikation, 2020; International Mountain Bicycling Association, 2018, s. 165–168).

Källkritik intervjuerna

Personer som har intervjuats har fått olika mycket plats i uppsatsen eftersom några personer hade mer att säga än andra och att intervjuerna har skett på olika sätt, dels via telefonsamtal dels via kontakt på mejl. De som intervjuades via telefon delade med sig av mera information vilket innebär mer material.

Att personerna som intervjuades fick olika mycket plats i uppsatsen har inget att göra med att en åsikt är viktigare än den andra utan för att informationen är relevant att ta med för att få med olika perspektiv och för att förstå sammanhanget i samhället. Det kan vara en fördel att ha en bred kunskapsbas för att få en bättre förståelse för komplexa frågor som involvera olika delar.

Något som är värt att notera är att informationen som har tagits med från personerna som har intervjuats är egna åsikter och inget som är vetenskapligt bevisat. Dock ger materialet en inblick i hur samhället fungerar idag. En del av materialet har inte heller en direkt koppling till friluftslivet men informationen togs med eftersom själva principen skulle kunna användas vid planering för friluftsliv. Ett exempel är att det enligt Joly är det viktigt att det finns jobb året om för att människor för att de ska vara kvar, kvaliteten blir bättre och det gynnar det lokala näringslivet. Planerare skulle kunna planera leder och friluftsområden som går att använda till olika aktiviteter året om för att projekt ska gynna flera människor men samtidigt vara ekologiskt, ekonomiskt och socialt hållbart.

Slutsats

När flera nyttjandegrupper använder samma plats kan det leda till konflikter: konflikter som kan uppstå när markägare inte blir involverade i planer, när olika intressegrupper som cyklister, vandrare och ryttare möts på samma led, när stigar ligger på fel plats, när det finns olika önskemål på upplevelser, när olika kulturer krockar, när naturområden utsätts för oönskat slitage, när allemansrätten inte följs eller överutnyttjas, när det blir tvister om pengar och när det finns brist på förståelse och respekt för varandra.

En balans mellan natur och människor kan skapas genom att sätta sig in i ämnet och ta hjälp av olika kompetenser, forskning och vägledningar, genom att förstå vad målgruppen önskar sig, genom att tänka långsiktigt, genom att planera och bygga hållbart, genom att planera in leder i ett landskap där minst resurser påverkas, genom att involvera markägare i ett tidigt skede, genom att göra områden tillgängliga, genom att anlägga stigar som utsätts för lite erosion och genom att planera anläggningar som inte kräver mycket underhåll.

Landskapsarkitekter skulle kunna hjälpa till genom att ta upp flera perspektiv under planeringsprocessen för att minska på konflikter i samband med friluftsliv och skapa en balans mellan natur och människor.

Metoddiskussion och framtida forskning

På grund av tidsramen, situationen i världen och Covid-19 begränsades möjligheterna att intervjua flera personer och att få tillgång på litteratur i form av böcker. Personerna som har intervjuats var dock kunniga inom sitt ämne eftersom de har jobbat med frågorna i flera år och hunnit samla på sig egna erfarenheter. Flera observationer och intervjuer hade tagit upp flera perspektiv och det skulle ha varit lättare att jämföra olika platser och händelser med varandra samt intressant att föra en diskussion om det.

En händelse har flera berättelser beroende på vem som berättar och därför skulle det ha varit intressant att intervjua en ryttare, en jägare eller någon från Länsstyrelsen för att höra deras version av berättelsen. Det är även svårt att generalisera information vid för få intervjuer och observationer. En del av materialet som har samlats in oberoende av varandra har dock gett samma resultat vilket gör det mer trovärdigt. Ett exempel på fakta som har upprepat sig är att det är viktigt att involvera markägare tidigt i planeringsprocessen för att undvika konflikter.

Inför framtida forskning skulle flera personer med olika bakgrunder kunna intervjuas för att få in ett ännu bredare perspektiv. Det skulle även kunna genomföras flera observationer för att kunna jämföra platser med varandra. Visit Dalarna, Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Jordägarförbund och Naturturismföretagen har år 2020 lanserat *Turism på annans mark* som ska skapa en god samverkan mellan naturturismföretag och markägare. Ett framtida forskningsområde skulle kunna vara att titta på effekterna av avtalen som har förts mellan naturturismföretagen och markägarna och undersöka om avtalen har lett till mindre konflikter eller om justeringar måste göras i vägledningen.

Referenser

Publicerat material

Ahlström, I. (2008) *Allt om allemansrätten – ett svenskt kulturarv*. Solna: Hilmas Förlag

Chang, Y. Ewert, A. (2018) Levels of Nature and Stress Response *Behavioral Sciences*, vol. 8 (5) MDPI AG Tillgänglig: <https://doi.org/10.3390/bs8050049>

Davidson, D. Patel, R. (2019) *Forskningsmetodikens grunder* 5. uppl. Lund: Studentlitteratur AB

Emmelin, L. Fredman, P. Jensen, E. L. Sandell, K. (2010) *Planera för friluftsliv*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Espiner, S. Perkins, H. C. Wray, K. (2010). Cultural Clash: Interpreting Established Use and New Tourism Activities in Protected Natural Areas. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism: Frontiers in Nature-Based Tourism*, vol. 10 (3), pp. 272–290 Routledge. Tillgänglig: <https://doi.org/10.1080/15022250.2010.496570>

Fortifikationsverket (u.å.) *Fortifikationsverket äger och förvaltar Sveriges försvarsfastigheter* Tillgänglig: <https://www.fortifikationsverket.se/> [2020-05-20]

Fredman, P. Stenseke, M. Sandell, K. Mossing, A. Sverige & Naturvårdsverket (2013). *Friluftsliv i förändring resultat från ett forskningsprogram: slutrapport* Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig: <http://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer6400/978-91-620-6547-8f.pdf>

Grahn, P. Stigsdotter, U.A. (2003) Landscape planning and stress *Urban Forestry & Urban Greening*, vol. 2 (1), pp. 1–18 Elsevier GmbH.

Högestad och Christinehof Förvaltnings AB (u.å.) *Det här är vi* Tillgänglig:
<https://www.hogesta.se/#foretaget> [2020-04-23]

Höjer, O. Eriksson, D. Sverige Naturvårdsverket (2009) *Svenskt naturskydd 100 år*, s. 6, Stockholm; Bromma: Naturvårdsverket ; CM-gruppen Tillgänglig:
<file:///C:/Users/annas/Zotero/storage/T32L5UF4/978-91-620-8385-4.pdf>

International Mountain Bicycling Association (2018) *Guidelines for a quality trail experience - mountain bike trail guidelines*, s. 165-168, Tillgänglig:
https://www.imba.com/sites/default/files/GQTE_Digital_Book_Rev_6.11.18_high_res.pdf

Lagen (1996) *NJA 1996 s. 495* Tillgänglig: <https://lagen.nu/dom/nja/1996s495> [2020-04-20]

Lantbrukarnas Riksförbund (u.å.) *Om LRF* Tillgänglig: <https://www.lrf.se/om-lrf/> [2020-05-18]

Lantbrukarnas Riksförbund (2020) *Så kan markägare och turistföretag öka den lokala tillväxten* Tillgänglig: <https://www.lrf.se/mitt-lrf/nyheter/riks/2020/04/sa-kan-markagare-och-turistforetag-oka-den-lokala-tillvaxten/> [2020-04-27]

Nationalencyklopedin (u.å.a) *Agenda 21* Tillgänglig:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/agenda-21> [2020-04-24]

Nationalencyklopedin (u.å.b) *Agenda 2030* Tillgänglig:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/agenda-2030> [2020-04-24]

Nationalencyklopedin (u.å.c) *Alpinism* Tillgänglig:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/alpinism> [2020-05-20]

Nationalencyklopedin (u.å.d) *Diversifiering* Tillgänglig:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/diversifiering> [2020-05-20]

Nationalencyklopedin (u.å.e) *Friluftsliv* Tillgänglig:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/friluftsliv> [2020-04-24]

Nationalencyklopedin (u.å.f) *Hållbar utveckling* Tillgänglig:
<https://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/friluftsliv> [2020-07-05]

Nationalencyklopedin (u.å.g) *Invasiv art* Tillgänglig:

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/invasiv-art> [2020-05-20]

Nationalencyklopedin (u.å.h) *Kulturlandskap* Tillgänglig:

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/kulturlandskap> [2020-04-24]

Nationalencyklopedin (u.å.i) *Naturlandskap* Tillgänglig:

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/naturlandskap> [2020-04-24]

Naturturismföretagen (u.å.) *Nature's Best – Grundkriterier* Tillgänglig:

<https://naturturismforetagen.se/natures-best-grundkriterier/> [2020-04-27]

Naturturistföretagen, Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Jordägareförbund och Visit Dalarna (2020) *Turism på annans mark* Tillgänglig: https://naturturismforetagen.se/wp-content/uploads/2020/04/turism_pa_annans_mark.pdf

Naturvårdsverket (2012) *Sveriges friluftsmål* Tillgänglig:

<http://www.naturvardsverket.se/Friluftsmalen/> [2020-04-20]

Naturvårdsverket (2018) *Vägledning om hur friluftsliv kan beaktas i handlingsplaner för grön infrastruktur* Tillgänglig: <https://www.naturvardsverket.se/upload/stod-i-miljoarbetet/vagledning/samhallsplanering/vagledning-friluftsliv-beaktas-handlingsplaner-gron-infrastruktur.pdf>

Naturvårdsverket (2020a) *Mål och argument för friluftsliv* Tillgänglig:

<https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledningar/Friluftsliv/Kommunal-friluftslivsplanering/Mal-och-argument-for-friluftsliv/> [2020-05-29]

Naturvårdsverket (2020b) *Naturreseptat – vanlig och stark skyddsform* Tillgänglig:

<https://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Skyddad-natur/Naturreseptat/> [2020-04-06]

Naturvårdsverket (2020c) *Vad är friluftsliv?* Tillgänglig:

<http://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledningar/Friluftsliv/Kommunal-friluftslivsplanering/Vad-ar-friluftsliv/> [2020-04-06]

Nygren, Å. Åsberg, M. Jensen, I. Vingård, E. Nathell, L. Lisspers, J. Eriksson, S.

Magnusson, S. (2002) *Vetenskaplig utvärdering av prevention och rehabilitering vid långvarig ohälsa*. Tillgänglig:

<https://www.regeringen.se/49b6bd/contentassets/3e2806db2c244439869820a470d8f018/del-3-t.o.m1.-bilaga-10> [2020-04-27]

Regeringsformen 2 kap 15 §. 1974:152 Tillgänglig: <https://lagen.nu/1974:152> [2020-04-24]

Sandell, K. Sörlin, S. (2000) *Friluftshistoria – från härdande friluftsliv till ekoturism och miljöpedagogik* Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Skogsstyrelsen (2018) *Äganderätten och allemansrätten* Tillgänglig: <https://www.skogsstyrelsen.se/lag-och-tillsyn/aganderatten/> [2020-04-24]

Sveaskog (u.å.) *Sveaskog* Tillgänglig: <https://www.sveaskog.se/> [2020-04-23]

Svenskt Friluftsliv (u.å.a) *Allemansrätten* Tillgänglig: <https://svensktfriluftsliv.se/allemansratten/> [2020-04-06]

Svenskt Friluftsliv (u.å.b) *Om Svenskt Friluftsliv* Tillgänglig: <https://svensktfriluftsliv.se/om-svenskt-friluftsliv/> [2020-04-06]

Svenskt Friluftsliv (2016) *Allemansrätten – utdrag ifrån "Friluftslivet och politiken"* Tillgänglig: https://svensktfriluftsliv.se/wp-content/uploads/2018/06/allemansra%CC%88tten_svensktfriluftsliv.pdf

Sveriges miljömål (u.å.a) *Sveriges miljömål* Tillgänglig: <http://sverigesmiljomal.se/miljomalen/> [2020-04-24]

Sveriges miljömål (u.å.b) *Vem gör vad i miljömålssystemet* Tillgänglig: <http://sverigesmiljomal.se/sa-fungerar-arbetet-med-sveriges-miljomal/vem-gor-vad-i-miljomalssystemet/> [2020-04-24]

Sveriges Nationalatlas (1993) *Kulturliv, rekreation och turism* 1. uppl. Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker

Synonymer (u.å.) *Kommersialisera* Tillgänglig: <https://www.synonymer.se/sv-syn/kommersialisera> [2020-20-05]

Trailrunning Sweden (2020) *Det här är trailrunning* Tillgänglig: <https://trailrunningsweden.se/trailrunning/> [2020-04-24]

UN Documents (1987) *Report of the World Commission on Environment and Development: our Common Future* Tillgänglig: <http://www.un-documents.net/wced-ocf.htm> [2020-04-24]

Muntlig kommunikation

Dzemedzionaite, Vaida, student SLU Alnarp, samtal 2020-04-18

Galant, Björn, har hand om äganderätt, allemansrätt och infrastrukturintrång på Lantbrukarnas Riksförbund, intervju via mejl 2020-05-05

Joly, Gael, initiativtagare till Österlen Spring Trail, telefonsamtal 2020-04-21

Jönsson, Jonathan, fastighetsjurist på Fortifikationsverket, intervju via mejl 2020-05-05

Piper, Fredric, delägare av Högestad och Christinehof Förvaltnings AB, telefonsamtal 2020-04-28

Ruks, Janis, student SLU Alnarp, samtal 2020-04-18

Figurförteckning

Figur 1. Figur av Anna-Sara Reinisch [2020-05-19]

Figur 2. Globala målen (u.å.) *Globala målen* Tillgänglig: <https://www.globalamalen.se/wp-content/uploads/2016/05/karta-globala-malen-logo-och-ikoner.png> [2020-05-19].

Figur 3. Nyman, Kerstin Lundh (2006) *Resultat från en kvalitativ och kvantitativ besöksundersökning – slutrapport*, s. 30. Tillgänglig: <https://docplayer.se/19238145-Besöksundersökning-erstavik.html> [2020-05-12]

Figur 4. Fotografi av Anna-Sara Reinisch [2020-04-10].

Figur 5. Fotografi av Anna-Sara Reinisch [2020-04-10].

Figur 6. Fotografi av Anna-Sara Reinisch [2020-04-10].

Figur 7. Fotografi av Anna-Sara Reinisch [2020-04-10].

Bilaga 1 – Intervjufrågor till Björn Galant

Galant har hand om äganderätt, allemansrätt och infrastrukturintrång på Lantbrukarnas Riksförbund.

- Vem är du och vad du jobbar med?
- Var går gränsen mellan äganderätt och allemansrätt?
- Vilka exempel har du där det har uppstått konflikter mellan markägare och personer som utövar friluftsliv? Hur skulle dessa konflikter ha kunnat undvikas?
- Hur skulle du planera friluftsliv för att undvika konflikter med markägare?
- Vilka konflikter kan uppstå mellan människor och natur i samband med friluftsliv?
- Hur skulle du planera friluftsliv i ett natur- och kulturlandskap för att behålla balansen mellan naturen och människor?
- Är det något annat du vill lägga till som du känner är viktigt men som inte tagits upp i de förgående frågorna?
- Är det okej att jag använder ditt namn i mitt kandidatarbete?

Bilaga 2 – Intervjufrågor till Fredric Piper

Piper är delägare av Högestad och Christinehof Förvaltnings AB och har startat stiftelsen Skånsk MTB Utveckling.

- Vem är du och vad du jobbar med?
- Vilka exempel har du där det har uppstått konflikter mellan markägare och personer som utövar friluftsliv? Hur skulle dessa konflikter ha kunnat undvikas?
- Hur skulle du planera friluftsliv för att undvika konflikter med markägare?
- Vilka konflikter kan uppstå mellan människor och natur i samband med friluftsliv?
- Hur skulle du planera friluftsliv i ett natur- och kulturlandskap för att behålla balansen mellan naturen och människor?
- Är det något annat du vill lägga till som du känner är viktigt men som inte tagits upp i de förgående frågorna?
- Är det okej att jag använder ditt namn i mitt kandidatarbete?

Bilaga 3 – Intervjufrågor till Gael Joly

Joly är arrangör av Österlen Spring Trail och engagerad i mountainbike.

- Vem är du och var gör du?
- Elna berättade att du anordnade lopp och att ni också jobbar med hållbarhetsfrågor. På vilket sätt då?
- Vad är det för konflikter som uppstår och hur bygger man hållbart?
- Var det några konflikter med markägare när du började med trailrunninglopp?
- Vilka konflikter kan uppstå mellan människor och natur i samband med friluftsliv?
- Hur planeras friluftsliv i ett natur- och kulturlandskap för att behålla balansen mellan naturen och människor?
- Är det okej att jag använder ditt namn i mitt kandidatarbete?

Bilaga 4 – Intervjufrågor till Jonathan Jönsson

Jönsson arbetar som fastighetsjurist på Fortifikationsverket.

- Vem är du och vad du jobbar med?
- Vilka förändringar kommer att ske i Havängsskjutfältsområdet och varför?
- Vilka exempel har du där det har uppstått konflikter mellan markägare och personer som utövar friluftsliv? Hur skulle dessa konflikter ha kunnat undvikas?
- Vilka konflikter kan uppstå mellan människor och natur i samband med friluftsliv?
- Hur skulle du planera friluftsliv i ett natur- och kulturlandskap för att behålla balansen mellan naturen och människor?
- Är det något annat du vill lägga till som du känner är viktigt men som inte tagits upp i de förgående frågorna?
- Är det okej att jag använder ditt namn i mitt kandidatarbete?